

Якщо ЗМІ на тебе знайшли компромат, то слід терміново ліквідувати першопричину...

Максим Балаклицький – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри журналістики Харківського національного університету ім. В. Каразіна, редактор служби новин Медіа Групи «Надія» .

Максime, що спонукало Вас обрати в житті напрям журналістики і літературознавства?

Моєю alma mater став Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, де я здобув кваліфікацію “вчитель української мови та літератури, англійської мови”.

Вступив у тому ж виші до аспірантури за спеціальністю “історія української літератури”. Уклав хрестоматію для 11 класу з української літератури ХХ століття, керував авторським колективом з підготовки серії методичних посібників з викладання української літератури в 5-11 класах

середньої школи.

У київському Інституті журналістики імені Тараса Шевченка Національної академії наук України захистив кандидатську дисертацію, яку через рік оприлюднив як монографію під назвою “Нова релігійність” Івана Багряного”. Уклав том “Вибраних творів” Івана Багряного з передмовою та примітками.

З того часу працюю на кафедрі журналістики Харківського національного університету імені Василя Каразіна. Випустив посібник “Есе як художньо-публіцистичний жанр”.

Мій улюблений предмет – фотожурналістика. Також читаю дисципліни з управління медіапідприємством, розробив авторські курси “Альтернативні медіа” та “Медійна парадигма ХХІ століття”. Випустив докторську монографію “Медіатизація протестантизму в Україні 1991-2010 років”, захистив дисертацію та здобув ступінь доктора наук із соціальних комунікацій.

Обрав такий шлях, бо за станом душі є гуманітарієм. Та й гени, мабуть, даються взнаки: прадід Павло Іванович Балаклицький був у 1930-х роках літературним редактором газети “Вісті рад депутатів трудящих УРСР” і правив твори майбутніх класиків: Павла Тичини, Володимира Сосюри, Миколи Бажана.

З дитинства читання всього підряд, з белетристики починаючи, було моєю пристрастю. За темпераментом я сангвінік, тому шукати вільні вуха для своїх слів для мене природно. А медіа дозволяють “звучати” хоч цілодобово. Мені хочеться здійснювати вплив, досягати позитивних змін, застосовувати свої таланти на добро.

Ви досліджували у Вашій першій дисертації українську літературу. Чи багато в ній є біблійних мотивів? Чи можна робити висновок, що Біблія впливала на українську літературу і культуру, а відповідно і на світогляд нашого народу. В якій мірі?

Для української книжності Біблія завжди мала значення.

Релігійність багатьох українців є щирою (під цим словом тут маю на увазі емоційність, силу релігійних почуттів, розуміння ваги духовних питань у житті, в принципі наявність страху й поваги перед Богом, Церквою “взагалі” як ідеальним представництвом Царства Божого на землі, Святим Письмом, схвалення релігійної етики).

Атеїзм для українців чужий. Наша інтелігенція від княжих часів до наших днів радше є містично орієнтованою, однак буде боронити “свою” церкву, принаймні як колыску культури, якщо не моралі та якихось вищих правд. Тобто українці хочуть вважати себе “духовними” (наближеними до церкви, віруючими людьми, в

принципі моральними особами) та виглядати так у чужих очах.

На практиці все традиційно незрівнянно гірше: криза сімей, алкоголізм, корупція, брак громадянської активності, мояхатаскрайство є “традиційними рисами” нашої ментальності та практики життя. Додамо сюди не завжди раціональну поведінку, невміння об’єднуватися навколо спільних цінностей, стихійність, “отаманство”, гіперіндивідуалізм. Українець забобонний, практичний. Або трагічний герой-жертва, або (набагато частіше) живучий, гнучкий пристосованець.

За таких умов постійної невизначеності й небезпеки (багато в чому спричинених його ж помилками, якщо не сказати різкіше) він змушений шукати захисту у вищих сил. І, побачивши церкву, перехреститься, і до ворожки не забуде сходити.

Біблія привертає його увагу як джерело розмито потрактованих етичних норм і як збірка яскравих історій. Біблійні концепції, образи, герої, тези, цитати, алюзії наповнюють твори як середньовічних авторів від митрополита Іларіона з його теолого-політичним трактатом “Слово про закон і благодать”, так і ранньомодерних мислителів епохи бароко до загадкової спадщини Григорія Сковороди.

Із цим навіть комуністи не сперечалися: “ну що зробиш, тоді навіть найсвітліші уми не могли чинити опір релігійному дурману”. Але й модерна українська національна ідеологія, похідна з ХІХ століття, яка потужно орієнтувалася на ідеали соціальної справедливості та – в перспективі – насильницьких способів звільнення народних мас, черпала в Біблії “вічні теми”, класичні сюжети, сильні характери, натхнення та оптимізм.

У пізньому середньовіччі українські землі були провінцією Європи. Й пізніша інтелектуальна історія України завше брала до уваги Європу, її минуле та сучасне. Українська релігійність, церковність, віра зазнали “віддзеркаленого світла Реформації”.

Фактично Контрреформація як вимушене змагання з протестантами, необхідність осучаснювати церковне та суспільне життя стала осереддям духовних орієнтирів українських інтелектуалів.

Острозька Біблія постала як православна відповідь на ініційовану кальвіністами польську Радзивіллову Біблію. Православний митрополит Петро Могила модернізував Київську академію за зразком єзуїтської колегії.

Як зазначає релігієзнавець Вікторія Любащенко, нашою національною (помісною, якщо хочете) конфесією стало дітище Берестейської унії 1596 року – греко-католицька церква як реформоване православ'я. Потреба створити собі паству спонукала греко-католиків просувати освіту для священників і мирян, захищати соціальні права парафіян, розвивати обшнне життя. Подібне можна сказати і про Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ), створену в 1920-х роках на хвилі сподівань на власну державність.

Митрополит УАПЦ Іван Огієнко позитивно відгукувався про Реформацію в наукових працях і витратив півстоліття на переклад Біблії, який є найрозповсюдженішим серед україномовних християн і вважається одним із найточніших слов'янських перекладів Святого Письма.

До речі, західні протестанти чимало посприяли поступу бібліїстики та богословської думки на пострадянському просторі, зокрема в Україні. Засноване й підтримуване протестантами Британське біблійне товариство (ББТ) стало прообразом Російського біблійного товариства 1813-1831 років, яке розповсюдило 800000 примірників частин Святого Письма 20 мовами народів Російської імперії (крім, "звичайно ж", української мови). Завдяки ББТ вперше побачили світ переклад Біблії Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя, а також переклад Івана Огієнка. Західні протестанти оприлюднили в Парижі (видавництво "YMCA") перекладну бібліотеку православної літератури, головно з богослов'я й філософії, чим презентували православну культуру для Заходу. Там же вперше вийшов

російський переклад за редакцією єпископа Кассіана (Безобразова).

Як Реформація вплинула на літературу і грамотність населення в Україні? Чи привела до трансформації цінностей?

Можна говорити про реформаційні риси української релігійної культури: діяльність православних братств, вимоги зрозумілої мови літургії, раціональності, інтерактивності богослужінь, морального рівня та підзвітності кліру.

Апелювати до Біблії як до оцінного інструменту церковного життя та поведінки священства українці стали давно. Багато українських інтелектуалів ХІХ століття, навіть заграючи із соціалізмом, критикували церковне та суспільне життя цілком у протестантському дусі: висміювали порожній містицизм, забобонність, неграмотність віруючих, ставили біблійних персонажів їм у приклад – позитивний або негативний, підводили біблійне підґрунтя під свої вимоги соціальної справедливості в церкві й поза нею, цікавилися історією Реформації, особливо на

слов'янських землях, широко використовували Біблію в художній творчості, наукових працях, публіцистиці, збирали, вивчали й коментували пам'ятки релігійного письменства.

Однак говорити про помітний вплив Біблії на мислення народних мас слід обережно. Більшість пересічних українців на початку ХХ століття залишалися неграмотними. У парафіяльних школах системного уявлення про Біблію не давали.

Релігійне піднесення серед селян півдня України в кінці ХІХ століття наштовхнулося на репресії уряду, реформаційні течії православного походження не встигли виробити віронавчальних основ, як були розсіяні, емігрували або потрапили у жорна атеїстичних репресій. Біблійне християнство на українських землях усе ХХ століття було представлено сектантськими за своїм устроєм релігійними угрупованнями, які під фізичним, пропагандистським і адміністративним тиском держави були вимушені дбати про власне виживання.

Тому реформаційні хвилі на українських землях (шляхетська на Волині та Галичині в ХVІ та селянська в таврійських степах у ХІХ столітті) не залишили по собі якихось глобальних наслідків. Завдання біблійного просвітництва українського народу й тепер зберігає свою актуальність.

Які твори українських класиків найбільше вплинули на ментальність і цінності нашого народу? Як Ви вважаєте, український народ багато читав, був освіченішим, ніж, наприклад, Європа чи Росія протягом останніх 500 років?

Складно напевне відповідати на такі запитання. До радянської колективізації українське село було простором обрядовірчої релігійності, решток язичництва, закодovаних під етапи сільськогосподарського циклу, чуток і етичних норм, сформованих локальною громадою. Це був традиціоналістський консервативний світ.

Є свідчення про порівняно високий рівень грамотності українського населення в Гетьманщині XVII століття. А тих, кого ми називаємо українськими класиками, у XIX столітті була дрібка в морі російської, польської чи австрійської ідеології та культури. Є окремі народні пісні на вірші Сковороди та Шевченка.

Не маю даних для порівняння рівня грамотності селян і міської бідноти на українських чи російських землях до 1917 року, Однак підозрюю, що показники в цілому були низькі. Відомо, що в Австро-Угорщині ситуація стояла трохи краще, особливо щодо українців-греко-католиків.

За моїми даними, загальний рівень начитаності, освіченості в Російській імперії стабільно поступався загальноєвропейським показникам (а протестантські країни лідирували в Європі в цьому відношенні). У радянський час і пізніше українці, здається, читали й читають менше від росіян.

Наразі журналістів називають “четвертою владою”. Ви згодні з цим? В Україні це дійсно так?

Хоч пострадянські та, зокрема, українські медіа і скаржаться на економічний тиск як “ринковий” ерзац цензури, цей тиск не можна порівняти зі щільністю “залізної завіси” та всеприсутністю партійного “Великого Брата”.

ЗМІ створюють робочі місця, формують громадську думку, радше

виживають, ніж гинуть, притягують рекламу й не пропадають із поля зору політичних і бізнесових еліт. Відтак не статус “четвертої влади” ЗМІ є предметом наукових дискусій, а знак, якість, репутація та способи використання цієї влади. Найпесимістичніші голоси твердять, що (справжньої, тобто редакційно незалежної) “журналістики у нас немає”. А в технологічному, кількісному, інвестиційному відношенні медіасфера в Україні зростає.

Як цінності авторів текстів, зокрема журналістів, впливають на моральний стан народу?

Напевне впливають. Сила та якість цього впливу залежать від низки факторів. Якщо соціальний горизонт людини низький, вона відчуває себе самотньою, то імовірно багато часу споживатиме мас-медійну інформацію.

Якщо людину оточують турботливі, приємні, відкриті, люблячі люди (друзі, близькі, однодумці, колеги, одновірці, сусіди), то це оточення буде більше впливати на неї та потужно

опосередковувати її реакцію на мас-медійні повідомлення.

Що людина освіченіша, то критичніше вона сприймає будь-яку інформацію, надто у ЗМІ. Критичне мислення розвивається з віком. Чоловіки критичніші (я б сказав, скептичніші) від жінок. Містяни більше поінформовані про віддалені події, а мешканці сіл мають своєчасні та тверді відомості про найменші деталі життя людей зі свого оточення.

Закономірність, думаю, зрозуміла: найкраще будь-яке повідомлення впливає в умовах монополії. Якщо альтернатив якійсь інформації немає, вона легко може викликати справжній психоз, як це було на початку військових дій на Донбасі. Будь-яка альтернативна теза, думка, ідея створює підстави для порівняння, аналізу, вибору.

Журналісти, як і інші люди, завжди чинять у найраціональніший з доступних їм способів. Мас-медіа – не панацея від усіх лих і не причина цих лих. Це ще одне дзеркало, яке відкриває людству його сутність.

У журналістів є відчуття соціальної відповідальності. Більшість їх хоче позитивно впливати на суспільство, винагороджувати заслуги, картати провини. Однак на них впливає рутинна, редакційна політика, вимоги власника ЗМІ, потреба годувати сім'ю, а не прямо зараз витратити півтора місяці на ризиковане розслідування, наприклад. Та й під словом “правда” дуже часто їхні читачі й глядачі розуміють лише одне – чергове “роздягання голого короля”, ще одну порцію доведеного, задокументованого (!) негативу. Тому й “маємо те, що маємо”.

Відтак, для гармонізації своїх стосунків зі ЗМІ я б порадив розвивати теплі близькі стосунки зі своїм оточенням, більше приділяти уваги “світу, до якого можете дотягнутися”, іти до тих, кому можете допомогти.

Якщо не можете практично зреагувати на почуте лихо, може, є смисл абстрагуватися від подальших повідомлень із цього джерела. Споживати інформацію через комунікаційні канали, які

вимагають більших роздумів, аналізу, зусиль. Тобто більше читати й менше дивитися телевизор. Слухати музику, аудіокнижки, лекції та виступи мотиваційних ораторів. Приділяти увагу саморозвитку, роздумам, прогулянкам і плануванню свого життя. А про всі по-справжньому важливі речі ви й без ТБ дізнаєтеся.

Наразі найбільші битви – інформаційні війни в інтернеті. Простому народу важко розібратися, яка інформація є правдива, хто проплачував журналістів і чи не перекручена інформація міститься у ЗМІ. Як би Ви порадили, як відрізнити правду від неправди у ЗМІ?

Людина, яка ставить собі ці запитання, вже не належить до касти “простих людей”. Бо в традиціоналістському суспільстві перевірка інформації за межами безпосереднього спостереження – марна справа.

Науковий факт там неможливо відрізнити від порожніх балачок. Усе підряд перевіряти неможливо. Якщо якась інформація вас дійсно хвилює, можна пошукати повідомлення з цієї теми в інших ЗМІ. Якщо підтвердження не буде, можливо, це “вкид” конкретних замовників. Якщо ідеологічні противники в чомусь згодні, є надія на те, що принаймні частина цієї інформації відповідає дійсності.

Гарна стратегія – пошукати свідків тих подій. Соцмережі дозволяють це робити безкоштовно, технічно нескладно й досить швидко. Також слід розрізняти новинарні повідомлення та аналітичні публікації. У критичні хвилини я б радив зосередитися на “голих” новинах і менше слухати “розумних голів”, більше 70% чиїх прогнозів не справджуються.

Як Ви вважаєте, як викладач університету, які механізми ефективні у формуванні “морального журналіста”, який би писав правду і “не продавався за гроші”?

Відповідь на це питання вимагає осмислення всього вищенаписаного. Треба домовитися, що таке мораль (а багато сучасних людей серйозно беруться заперечувати навіть найпростіші моральні норми), що таке правда (для різних людей правдою буде, скажімо, одна з фраз із ряду: “Бога немає”, “хтозна, чи Бог є”, “не має значення, є Бог чи немає”, “Бог є, але ніхто Його не знає, не бачив, і Він ніяк не проявляє Себе в житті людства”, “Бог є любов, Він відкрив Себе в Ісусі Христі, Який віддав Своє життя за спасіння людства”), що таке “продаватися за гроші” (бо у низці українських вишів на одному відділенні можуть одночасно навчати журналістиці, рекламі й піару, що, приміром, для англо-саксонської журналістської традиції є нонсенсом).

Згадана мною світоглядна й моральна дезорієнтація багатьох людей є наслідком руйнування авторитарних моделей управління суспільством. Багато пострадянських людей ностальгує за “сильною рукою”, яка давала їм соціальні гарантії та карала те, що вважала провинною, визначаючи в такий спосіб “порядок денний” їхнього життя. Вакуум такої опіки спричиняє відчуття власної загубленості й непотрібності.

Подібно й журналіст не завжди має вироблені моральні орієнтири, не завжди впевнений у своєму покликанні. А коли у людини немає твердих переконань і цінностей, їхнє місце замінюють гроші.

У докторській дисертації я писав, що український протестантизм з його досвідом опору державному та суспільному тиску може бути гарним прикладом для вітчизняної журналістики. Але красиві фрази – це одне, а щоденно ризикувати піти шляхом Георгія Гонгадзе чи Павла Шеремета не кожний може.

Українське суспільство сьогодні формує запит до віруючих кіл: що люди, які претендують на знання волі Всевишнього, можуть зробити для реформування нашого суспільства? Треба засукати рукави й працювати. Чуда стаються, але до них треба бути готовими.

Що б Ви порадили публічним людям, котрі намагаються жити чесно, однак “недобросовісні конкуренти” обливають їх брудом в інтернеті: спростовувати інформацію чи мовчати?

Якщо тобі є що сказати, скажи це. Ввічливо, доказово і спокійно. Якщо контраргументів немає, краще мовчати. А якщо на тебе знайшли компромат, то слід терміново ліквідувати першопричину, латати свої слабкі місця, які у всіх є. Отже, менше пафосу, більше фактів і реальних справ. Робити свою справу та іти вперед.

Як особисто Ви прийшли до розуміння, що Біблія – правдива книга і вчить жити по правді, бо в довгостроковій перспективі саме біблійні Десять заповідей дають успіх країнам і містам?

Для відповіді на це запитання треба було б переповісти моє життя за останні років 30. Я вірю не стільки якійсь конфесії, скільки Біблії – Слову Божому, Святому Письму. Воно тривожить і пробуджує мій розум, учить ставити коректні запитання, на які є шанс знайти відповіді, розповідає про походження світу, місце й гідність людської істоти, її призначення й долю, спонукає любити, прощати, молитися, працювати, досягати успіху, перемагати, зростати, сподіватися, очікувати. Поза біблійною перспективою я не можу уявити повноцінного життя.

Які наукові докази цього Ви можете навести студентам чи Вашим учням?

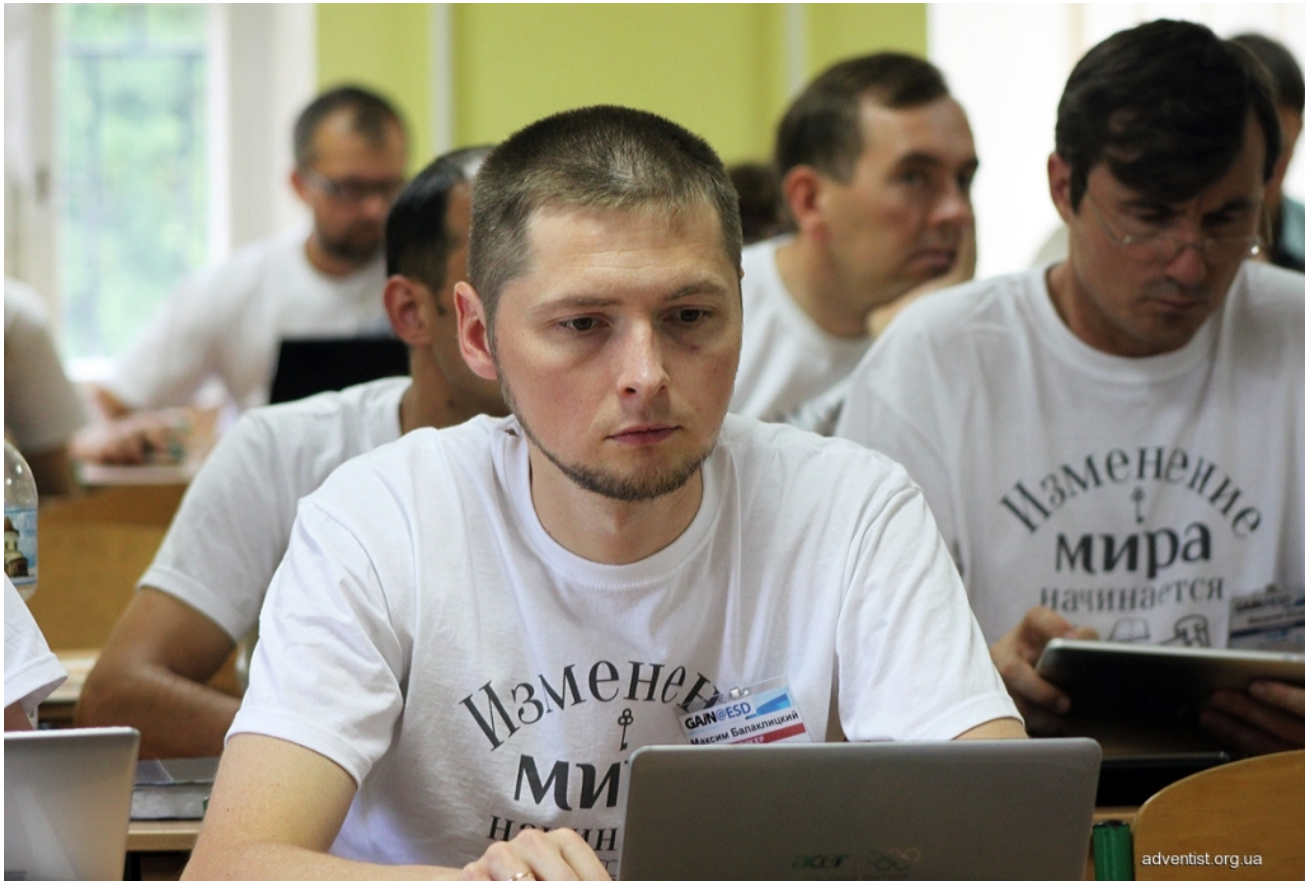
Наукові докази – гарна справа для тих, хто відкритий для обох варіантів відповіді (а варіантів завжди більше, ніж два). Здається, в світоглядних питаннях таких людей майже не буває. Бо існувати “без керма і вітрил” людині нестерпно. Треба вірити у щось хоча б.

І поки ти молодий, ще не визрів для відповідальності, зобов’язань, то хочеться гратися у світ без Раціональної Причини. Ця гра здається кумедною, поки є що їсти й одягти, про тебе турбуються люблячі батьки, ти отримуєш освіту, подобаєшся одноліткам і весь світ лежить біля твоїх ніг.

Та проходить час (а життя – тривала штука), і гроші знецінюються, друзі зраджують, краса марніє, знання застаріває, батьки старіють. Людина починає замислюватися, шукати. Й тоді те, над чим вона сміялася вчора, сьогодні може вже не здаватися “примітивним” і “відсталим”. Тоді й до

доказів можна перейти. Поговорити, наприклад, про науково обґрунтовану неможливість появи чогось із нічого, живої матерії з неживої, людської свідомості й моралі з поведінки тварин. Або про загальний дизайн Всесвіту – золотий перетин і числа Фібоначчі. Або про те, чому жодна людина не бажає помирати. І що з усім цим робити.

Бесіду вела Ольга Романенко
Джерело: r500.ua